

(1946 + 2020/22 Nr 11.)

GODS VROLIJKE PARTISAAN

In 1946 verscheen van de hand van de Zwitserse theoloog Karl Barth een kleine brochure, genaamd „Christengemeente en Burgergemeente“. Het is de uitgewerkte tekst van een lezing, die hij in de zomer van 1946 in Berlijn, Göttingen, Papenburg, Godesberg en Stuttgart — dus in het aan puin liggende Duitsland, dat weer helemaal opnieuw beginnen moest — gehouden heeft. Barth grijpt daarin terug op de vijfde stelling van de theologische verklaring van Barmen, die in 1934 is opgesteld en die zo'n belangrijke rol gespeeld heeft in de strijd van de Belijdende Kerk tegen het nationaal-socialisme. Deze vijfde stelling luidt: „De schrift zegt ons, dat de staat naar goddelijke beschikking de taak heeft in de nog niet verlore wereld, waarin ook de kerk staat, naar de mate van menselijke inzichten menselijk vermogen, onder bedreiging met en uitoefening van dwang, voor recht en vrede te zorgen. De kerk erkent, in dankbare eerbied jegens God, de weldaad van deze zijn beschikking. Zij herinnert aan Gods rijk, Gods gebod en gerechtigheid en daarmee aan de verantwoordelijkheid van regeerders en geregeerden. Zij vertrouwt en gehoorzaamt de kracht van het Woord, waardoor God alle dingen draagt.“

Twee rijken

Luthers leer van de beide rijken is veel beter, dan wat er in Nederland over verteld wordt. Ik geloof, dat Luther met deze leer wil pleiten voor de vrijheid van het evangelie, en tegen de brandstapel, de terreur en de dictatuur. Maar wat er in Nederland over verteld wordt slaat wel op wat het Duitse Lutheranisme van Luthers leer van de beide rijken heeft gemaakt. Namelijk, dat God op twee manieren de wereld regeert: in de eerste plaats door zijn Woord en zijn Geest, en dat heeft vooral betrekking op ons innerlijk en op onze persoonlijke relaties, bijvoorbeeld in het gezin.

Maar in de tweede plaats regeert God ons ook door de harde hand van de hoge overheid. In de staat is van Jezus Christus niets te merken, want de staat gehoorzaamt aan eigen wetten. In de staat gaat het hard tegen hard, en de Duitsers kunnen dan met de diepzinnigheid hun eigen uitleggen dat in de staat de zonde met de zonde gekeerd wordt, bijvoorbeeld moord met de doodstraf. Maar zulke diepzinnigheden hebben hen dan toch nooit verinderd om enthousiast uniformen aan te trekken en voor de keizer, en ook nog voor de Führer, ten strijde te trekken. Men voelde zich in het rijk, waarvan men zei, dat God het met zijn linkerhand regeerde, maar al te zeer op zijn gemak en men onderwierp zich willig aan de bevelen van de hoge overheid.

Ik weet, dat ik sommige Lutheranen onrecht doe, door de zaak zo te stellen, maar het is niet te ontkennen, dat veel Duitsers het zo hebben beleefd. Het is ook niet te ontkennen, dat veel Nederlandse protestanten het niet zoveel anders hebben beleefd. Wanneer zij uit de kerk de staat ingingen, kwamen zij ook in een volstrekt andere wereld.

In dienst van God

Tegen dit leven in twee werelden richt Barth

zich in zijn brochure „Christengemeente en Burgergemeente“. De God, in Wiens dienst de overheid staat, is geen ander dan de Vader van Jezus Christus. (Barth heeft wat tegen het woordje „overheid“, omdat het zo sterk aan onderdanigheid en onderworpenheid doet denken; daarom gebruikt hij het woordje „staat“). We hebben in de staat te maken met een Instrument van Gods genade: „de staat is er het teken van, dat ook de nog (of al weer) aan de zonde en dus aan de toorn vervallen mensheid in haar hele onwetendheid en duisternis, door God niet verlaten, maar bewaard en vastgehouden is.“

Juist de christengemeente kan weten hoe noodzakelijk de burgergemeente is. „Zij weet namelijk“ (en we moeten letten op wat Barth nu tussen aandachtsstrepen zet, anders ontspreken we) — omdat ze van Gods rijk en Gods genade weet — van de overmoed van de mens en van de ronduit verwoestende gevolgen daarvan. Zij weet hoe gevaarlijk de mens is en hoe zeer hij door zichzelf in gevaar wordt gebracht. Zij kent hem als zondaar, d.w.z. als het wezen, dat voortdurend bezig is de sluizen te openen, waardoor, als daar niets tegen gedaan werd, de chaos, het niets, naar binnen zou stromen en aan zijn tijd een eind zou maken.“

Zulke klanken zijn ons ook uit het reformatische denken over de staat bekend. Maar Barth is zo onder de indruk van wat God in Jezus Christus heeft gedaan, hij blijft zo gelovig vasthouden aan de staat als instrument van Gods genade, dat hij niet in zulke overwegingen blijft steken. Barth gelooft, dat Gods licht schijnt in de duisternis van ons mensen, hij ziet dat licht ook op de staat vallen en zo weet hij zeer positief wegen aan te wijzen, waarop Christenen in de politiek bezig kunnen zijn.

Niet dat Barth het werk van de staat overschat. Hij spreekt telkens over een „voorlopig, uiterlijk en relatief“ handelen van de staat. De gedachte dat de staat met veel goede wil en inspanning van de burgers zou kunnen uitmonden in het Koninkrijk van God, en de daaruit voortkomende gedachte, dat de staat ook over de gewelens zou moeten heersen, zijn hem volkomen vreemd.

Meedoen

Verrassend is de manier, waarop Barth het „zich onderwerpen aan de overheden“ uit Romeinen 13 uitlegt. Dat betekent voor hem, dat de christengemeente voor de staat bidt en er dan ook voor opkomt, dat de staat werkelijk God, de Vader van Jezus Christus dient. Op de klank van Romeinen 13 af, zou je niet meteen op deze uitleg komen, maar ik geloof dat hij in een zakelijke uitleg van het Nieuwe Testament — d.w.z. in een uitleg die het Nieuwe Testament beluistert als het getuigenis van Gods handelen in Jezus Christus — veel beter is dan onze traditionele.

Waar is de christengemeente dan op uit, wanneer zij voor de staat bidt en er dan ook voor opkomt, dat de staat werkelijk God, de Vader van Jezus Christus dient? Niet op acties tegen de ontheiliging van de zondag, kansspelen en dergelijke. Zulke dingen komen voor Barth niet op de eerste plaats. Nee, het doen van de

staat mag en kan een beperkte, maar toch duidelijk overeenstemming hebben met het Koninkrijk van God.

Richting

De christengemeente moet proberen aan de politiek een duidelijke richting te geven. Laat het de christengemeente in de politiek om de mens te doen zijn, en niet om het kapitaal, het functioneren van de bureaucratie, de eer van het vaderland of de maatschappelijke en culturele vooruitgang. De mens mag nooit aan een abstracte idee worden opgeofferd. De christengemeente weet verder, van het genadericht, dat God de mensen in Jezus Christus verleend heeft. Laat ze er daarom voor op komen, dat aan alle mensen werkelijk recht gedaan wordt en dat de staat zoveel mogelijk rechtsstaat is. De gemeente van Christus mag niet aan de kant van de tirannie of van de anarchie te vinden zijn. Laat de christengemeente zich in de politiek vooral het lot aantrekken van hen die zwak staan. De gelijkheid van allen voor de wet, mag nooit een dekmantel worden, waaronder de armen arm gehouden worden. Laat de Christenen voor dat soort socialisme kiezen, waarvan de grootste mate van sociale gerechtigheid te verwachten is. De christengemeente zal op moeten komen voor het behoud van en het uitbouwen van de vrijheid van de burgers. Iedere burger moet b.v. de vrijheid hebben en houden om zijn mening over de gang van zaken in de staat in het openbaar te uiten. Christenen zijn onder alle omstandigheden tegenstanders van een principiële dictatuur, al kan een voorlopig en beperkte opschorting van de burgerlijke vrijheden misschien wel eens nodig zijn.

Partijen

Barth wordt niet moe om punten aan te wijzen, waarop Christenen aan de politiek op deze manier richting kunnen geven. Na er twaalf genoemd te hebben deelt hij mee zo nog wel even door te kunnen gaan. Ik heb er in dit artikel maar vier genoemd: het opkomen voor de mens, voor het recht, voor de zwakken en voor de vrijheid. Wanneer je het allemaal leest en overweegt kom je tot de conclusie: Barth was een principiële en strijd-bare socialist en een niet minder principiële en strijd-bare democraat. Dat veel leerlingen van Barth voor de oorlog voor de SDAP en na de oorlog voor de PvdA kozen ligt zeer voor de hand.

Nu heeft Barth het in deze brochure niet op partijen begrepen. Hij vindt die maar een bedenkelijk verschijnsel en het bestaan van een christelijke partij acht hij zelfs onge-rechtvaardigd. Want door een christelijke partij wordt Jezus Christus tot een particuliere aangelegenheid van een aantal mensen gemaakt, terwijl Hij juist voor allen Heer is en terwijl Christenen juist ook in de politiek duidelijk moeten maken dat Hij dat is. Barth vindt ook, dat Christenen in de politiek niet als Christen, maar anoniem moeten optreden. Als er dan eenmaal partijen zijn, laten de Christenen dan maar in de partijen voor het geheel van de burgergemeente opkomen en niet voor de belangen van de partij.

Open

Barth heeft zich nooit zo op een gedachten-gang vastgelegd dat hij zich er in opsloot. Hij is nooit de ijzeren sociaal-democraat of de ijzeren pacifist geweest, die met zijn principes andere mensen in de hoek drukte. Zijn hele betoog in „Christengemeente en Burgergemeente“ is zonder een zweem van goedkope stichtelijkheid heel gelovig en daardoor ook heel open en beweeglijk. Des te meer valt het op, dat hij aan het eind van zijn brochure een duidelijke voorkeur uitsprekt voor de westelijke democratie, voor wat hij „de burgergemeente van de vrije volkeren“ noemt. Hij zegt dit in Duitsland in 1946, toen de Duitsers weer helemaal opnieuw moesten beginnen.

Ik geloof dat hij zich zeer verheugd zou heb-

(vervolg op pag. 170)

ben over Willy Brandt en dat hij zich diep geschaamd zou hebben over de acties van de CDU/CSU tegen deze kanselier.

Gods vrolijke partisaan

Bij het herlezen van deze brochure kwam ik weer onder de indruk van Barths theologie. Het overkomt je maar zelden, dat je bij het lezen van een boek het gevoel krijgt, dat de zon over je begint te schijnen. Maar bij deze brochure was het zo. Men leze zijn antwoord op de moedeloze vraag of christenen veel kunnen beginnen in de staat: „Laat men niet zeggen, dat er maar weinig zijn en dat deze weinigen er hun eentje toch niets kunnen beginnen.

Wat kan een enkeling, die zich helemaal geeft, niet in deze dingen! En de Christenen zijn in de politiek niet gevraagd naar wat ze kunnen uitrichten, maar naar wat Gods genade van

hen verlangt.”

Je zou soms denken, dat Barth een paus was, wiens woorden voor geen tegenspraak vatbare encyclieken zijn. Je kunt dan gaan ruzieën over de vraag wie deze encyclieken nu wel het beste begrepen zou hebben. Ik ben eens een keer naar Basel gereisd om te kijken wat voor man hij eigenlijk was. Wat ik in zijn tuinkamer in een kring van studenten zag was het tegendeel van een paus: hij zat daar, wat weggedoken in een rieten stoel, zo nu en dan eens een blik op zijn horloge werpend, want hij was zichtbaar moe, als een leerling onder de leerlingen te praten, heel vriendelijk, heel scherp, heel zakelijk en heel stimulerend.

Het Duitse weekblad „Der Spiegel” wijdde eens een hoofdartikel aan hem met de titel die boven dit artikel staat. Dat was hij heel precies en dat blijkt hij weer te zijn voor wie in deze meidagen „Christengemeente en Burgergemeente” weer ter hand neemt.